

Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi
Yıl: Temmuz 2018 Cilt-Sayı: 11(3) ss: 6-17

Academic Review of Economics and Administrative Sciences
Year: July 2018 Vol-Issue: 11(3) pp:6-17

<http://dergipark.gov.tr/ohuiibf/>

ISSN: 2564-6931

DOI: 10.25287/ohuiibf.414713

Geliş Tarihi / Received: 12.04.2018

Kabul Tarihi / Accepted: 04.07.2018

Araştırma Makalesi

Research Article

2008 KRİZİ ÖNCESİ VE SONRASI TÜRKİYE'DE EKONOMİK BÜYÜME, İŞSİZLİK VE ENFLASYON İLİŞKİSİ

Okyay UÇAN¹
Gamze Nur ÇEBE²

Özet

Bir ekonomide önemli bir yere sahip olan enflasyon kavramı, fiyatlar genel seviyesindeki meydana gelen sürekli artışı ve paranın satın alma gücündeki düşüşü ifade etmektedir. Ekonomide önem taşıyan diğer bir kavram olan işsizlik ise; kişilerin çalışmak isteyip farklı nedenlerden dolayı çalışmadığı durumu anlatmaktadır. Sanayileşmede dışa açıklığın uygulandığı 1990'lı yıllarda Türkiye'de meydana gelen 1997 Asya Krizi, 1994 Krizi, 1998 Rusya Krizi ve devamında 2001 ve 2008 Krizleri ile enflasyon ve işsizlik oranları artış göstermiştir. Ekonominin istikrarlı olabilmesi için enflasyon oranlarının düşük ve daha az oranlarda seyreden işsizliğin, geçerli olabileceği bir politika benimsenmesi gereklidir. Çalışmada; Türkiye'de 2008 krizi öncesi ve sonrası büyüme, işsizlik ve enflasyon arasında nasıl bir ilişki olduğunun ortaya konulması hedeflenmiştir. 2000-2016 yıllarını kapsayan üçer aylık büyüme, enflasyon ve işsizlik verileri kullanılarak, bu değişkenler arasındaki kısa ve uzun dönemli ilişkileri tetkik etmek suretiyle gerekli ekonometrik analizler yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler : Büyüme, işsizlik, enflasyon, ARDL

Jel Sınıflandırılması : E31, O11, R15.

GROWTH, UNEMPLOYMENT, INFLATION RELATIONSHIP IN TURKEY PRE AND POST 2008 CRISIS

Abstract

Inflation one of the important terms in economics and most of the countries fight against, denotes a general increase in prices and fall in the purchasing value of money. Unemployment that is also an important term, defines the case that people couldn't work because of various reasons. In 1990s that is applied outward open industrialization strategies, inflation and unemployment rates increased together with 94 Crisis, 97 Asian Crisis, 98 Russian Crisis and further 2001 and 2008 Crisis in Turkey. It is necessary to carry out a policy with lower unemployment and inflation rate to provide stability in economy. In this study, the relationship between growth, inflation and unemployment in Turkey is aimed to discuss pre and post 2008 Crisis. Quarterly data for growth, inflation and unemployment for the period 2000-2016 is taken to make econometric analysis to observe the short and long run relations.

Key Words : Growth, unemployment, inflation, ARDL

Jel Classification : E31, O11, R15.

¹ Doç. Dr., Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, İİBF, okvayucan@ohu.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5221-4682>

² Yüksek Lisans Öğrencisi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, SBE, gmnzrcb25@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9785-7283>

GİRİŞ

1980 yılından sonra başlayan liberalleşme ve küreselleşme süreci, Dünya'nın ekonomik sistemini değiştirmeye başlamıştır. Dünya'da meydana gelen finansal gelişmeler 1990'lı yıllarda ortaya çıkmaya başlamış, dünya ekonomileri arasında; önce sektörel ve bölgesel krizlere ve arkasından da büyük küresel olumsuzluklar taşıyan krizlere sebebiyet vermiştir. Başlangıcı 2007 yılına dayanan ve tüm dünyayı derinden sarsan küresel krizin kısmen tüm dengeleri değiştirdiği söylenebilir. Bu küresel kriz bu zamana kadar yaşanmış olan krizlerden çok farklı olup, dünyada şimdiye kadar yaşanan ilk gerçek küresel krizdir. Bu kriz iki önemli ögeyi ortaya koymuştur. Bunlardan ilki; ülkenin menfaati söz konusu olduğunda küresel kapitalizmin ulusallaşma karşısında yenik düşmesi olmuştur. Ülkelerin kendi menfaatleri söz konusu olduğu zaman, devletçi yanlarını siyasal ve ekonomik yönden verecekleri kararlara daha fazla yansıtılmaktadırlar. İkincisi ise; ileriki yıllarda ABD Dolarının serbest düşüşünün devam edecek olması ve dünyanın uluslararası rezerv para birimi olma niteliğini büyük ölçüde kaybedecek olmasıdır. Krizden sonraki dönemlerde birçok şey eskisi gibi olmayacaktır. İleriki zamanlarda dünya, küresel ekonomik ve politik güçlerin yeniden şekillenmesine şahit olacaktır.

Yapılan çalışmada önce Türkiye ekonomisi hakkında genel açıklamalar yapılarak 2008 Küresel krizi hakkında bilgi verilip ve bu krizin Türkiye ekonomisi üzerindeki etkileri tartışılacaktır. Daha sonra ise OKUN yasası ve Philips eğrisi kavramlarından söz edilip, Türkiye'de 2008 Krizi öncesi ve sonrası enflasyon, işsizlik ve büyüme arasında nasıl bir ilişki olduğu ARDL sınır testi yöntemi ile açıklanacaktır.

I. LİTERATÜR

İşsizlik, enflasyon ve büyüme arasındaki ilişki birçok iktisatçı tarafından gerek birden fazla ülke baz alınarak gerekse tek ülke örneği kapsamında incelenmiştir. Yapılan bu çalışmada literatüre katkı sağlaması açısından 2008 Finansal Krizi öncesi ve sonrası 2000-2016 yıllarını gösteren 3'er aylık veriler kullanılarak Phillips eğrisi çerçevesinde işsizlik ve enflasyonun büyümeye etkisi incelenmiştir. Bu konuyla ilgili olarak işsizlik, enflasyon ve büyüme ilişkisine yönelik yapılan çalışmalar aşağıdaki gibidir.

Uysal ve Erdoğan'ın 2004 yılında yaptıkları çalışmada enflasyon ile büyüme arasındaki ilişki Phillips eğrisi çerçevesinde 1980-2002 yılları arasında ele alınıp, söz konusu değişkenlerin birbirlerini etkileyip etkilemediği Granger Nedensellik Testi uygulanarak belirlenmeye çalışılmıştır. Nedensellik testinin sonucuna göre; değişkenler 1980-2002 yılları tam olarak ele alındığında kritik F- değerine göre iki değişkenin arasında bir nedensellik ilişkisinin olmadığı sonucuna varılmıştır.

Uysal, Mucuk ve Alptekin'in 2008 yılında yaptıkları çalışmada 1950-2006 yıllarına ait enflasyon ve büyüme verileri kullanılarak ADF ve PP Birim Kök Testi yapıp, 1. Farklarında durağan hale geldikleri saptanmıştır. Enflasyon ve büyüme arasındaki ilişki VAR analizi yardımıyla test edilip uzun dönemde değişkenlerin birlikte hareket edip etmediklerine yönelik kontegrasyon testi bulguları sonucu; söz konusu değişkenlerin eşbütünleşik olmadıkları tespit edilmiştir. Bu doğrultuda Granger Nedensellik Testi yapılmış ve enflasyondan büyümeye doğru tek yönlü bir bağıntının bulunduğu ortaya konulmuştur.

Kanca, 2012'de yaptığı çalışmada, 1970-2010 yıllarını kapsayan işsizlik ve büyüme verilerini kullanmıştır. Durağanlık analizleri neticesinde serilerin 1.farklarında durağan çıktığı saptanmıştır. Seriler arasında yapılan eş bütünleşme testi sonucunda uzun dönemli bir ilişkiye rastlanılmıştır. Yapılan Granger Nedensellik Testi ile Türkiye ekonomisinde büyüme ve işsizlik oranı arasında nedensellik ilişkisinin bulunmadığı sonucuna varılmıştır. Nedensellik ilişkisi tek yönlü olup, büyüme oranından işsizlik oranına doğru gerçekleştiği tespit edilmiştir.

Mercan'ın 2014 yılında yaptığı çalışmada 1990-2012 dönemi verileri kullanılarak, 2008 Krizi bağlamında ekonomik büyümenin belirleyicileri (C, Y, G, X, M) Panel Veri Analizi kullanılarak incelenmiştir. Panel birim kök analizi yapılmış ve seriler üzerine gelen şokların etkilerinin kalıcı olduğu sonucuna varılmıştır. Yapılan çalışma sonucu kriz kula değişkeninin katsayısının negatif ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu yani 2008 Krizi'nin ele alınan ülkelerin ekonomik büyümelerini olumsuz yönde ve anlamlı düzeyde etkilediği sonucu ortaya çıkarılmıştır.

Altunç, Uçan ve Akyıldız'ın 2017'de yaptıkları çalışmada dış göçlerin işsizlik, enflasyon ve büyüme üzerine etkileri 1985-2015 dönemlerini kapsayan veriler kullanılarak çalışılmıştır. Yapılan ADF Birim Kök Testi sonucuna göre; değişkenlerin 1. Farklarında durağan oldukları tespit edilmiştir. Söz konusu serilerin gecikme uzunlukları AIC bilgi kriterine göre iki olarak bulunmuştur. Seriler arasında en az bir tane uzun dönemli ilişki olduğu saptanmış, hata düzeltme modeli yapılarak katsayıların anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Hata düzeltme modeline uygulanan Granger Nedensellik Testi sonucuna göre; dış göçler ile GSYİH arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisinin var olduğu, işsizlik ve enflasyon ile dış göçler arasında herhangi bir nedensellik ilişkisine rastlanmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Aynı zamanda ekonomik büyümeden enflasyona, enflasyondan işsizliğe ve işsizlikten de büyümeye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin varlığı tespit edilmiştir.

II. TEORİK ALTYAPI

Bu bölümde teorik alt yapı verilecektir. Öncelikle 2008 küresel krizine kadar Türkiye ekonomisinin genel görünümü izlenecektir. Daha sonra kriz dönemi ve krizin Türkiye'ye etkileri incelenecektir. Bunlardan sonra Okun Yasası, Philips eğrisi, Uyarlanabilir Beklentiler ve Philips Eğrisi, Rasyonel Beklentiler ve Phillips Eğrisi: Yeni Klasik Görüş, Yarı Rasyonel ve/veya Rasyonel Beklentiler: Yeni Keynesgil Görüş, Heterojen Beklentiler: Post Keynesgil Görüşten bahsedilecektir.

II. I. 2008 Küresel Krizine Kadar Türkiye Ekonomisinin Genel Görünümü

Türkiye'de 1980'li yıllarda iktisadi alanda karşılaşılan sorunların başında ülke gereksinimlerini göz ardı ederek gerçekleştirilen ithal ikameci yaklaşım yatmaktadır. Bu yürütüme bağlı olarak da negatif ithal ikamesi olayına rastlanmıştır. Bundan dolayı ithal ikamesini bir birim arttırmak amacıyla daha fazla ithalat yapılmış olup bilhassa ara ve yatırım mallarını kapsayan ithalata bağımlılığı artırmış ve dış ticarete açığının gittikçe büyümesine neden olmuştur (Yüce vd., 2013: 185). Türkiye 1980 sonrası dönemde dışa açık ekonomi politikalarına yönelmiş ve dış ticarete serbestleşme yoluna gidilip, ihracata yönelik sanayileşme stratejisi benimsenmiştir (Kılınç, 2013: 1).

Türkiye ekonomisi 1980 döneminde ekonomik kararsızlığı dindirmek için çok fazla istikrar programı uygulamaya konmuştur. Fakat sürdürülebilir ve kalıcı bir istikrar sağlanamamıştır. Ekonomik kararsızlığın endekslerinden biri de enflasyon seviyesi üzerinde kendini belli etmiştir (Karaçor vd., 2009: 64).

1980'den sonra, yaşanan siyasi istikrarsızlıklar neticesinde ekonomi zor bir sürece girmiştir. Ekonomiyi bu zor süreçten çıkarmak için IMF ile Stand-by anlaşmaları imzalanmıştır. 24 Ocak 1980 istikrar programı ilk olarak enflasyon ve ödemeler dengesindeki güçlükler ile mücadele etmek için hazırlanmış olup, ilk döneminde kısa vadeli hedeflere öncelik verilmiştir. Enflasyon edisyonunun kırılması ve piyasaların düzenli bir sistem içine oturtulması amaçlanmıştır. 1981-1983 dönemi yeniden ayağa kalkma dönemi olmuştur. Türkiye ekonomisinde 1980-1983 arasındaki zamanda yaklaşık %2,7 oranında büyüme hızı gerçekleşmiştir. 1984-1997 dönemleri arasında büyüme hızı yıllık ortalama %6,6 şeklinde değer almıştır (Aydoğan, 2004: 94).

Türkiye'de 1981 Mayıs'ından itibaren kurlarda çok daha fazla esnek bir yapıya dönüştürülmesi yolunda ilerlenirken 1980-1982 dönemlerinde alınan birtakım kararlarla iç finansal

serbestleşmeye başlanmış, fakat alt yapının hukuksal anlamda zayıf olması nedeniyle de bu süreç "bankerler krizi" diye adlandırılan kriz ile sekteye uğramıştır (Kibritçioğlu, 2001: 3).

Türkiye ekonomisi 4 Şubat kararları sonrasında ithalata dayalı büyüme ile beraber 1988-1989 yıllarında canlanmada sınırlı bir döneme girmiştir. Fakat 1990’lı yıllara geldiği zaman, kamu kesiminde yer alan kurumların açıklarından dolayı kamu maliyesinde birtakım bunalımlar baş göstermiştir. Bu bunalımlar kısa bir süre sonra enflasyonun yüksek olmasına ve büyümenin istikrarsız devam etmesine yol açmıştır (Yüce vd., 2013: 186).

Türkiye ekonomisinin karşılaştığı ve dış etkilerden dolayı yaşanan ilk kriz 1990 tarihli "Körfez Krizi" dir. Kriz öncesinde; Birleşmiş Milletlerin Irak’a müdahale etmiştir. Bu müdahale sonucu kriz had safhaya ulaşmış ve mali sektör likidite krizine girmiştir. Petrol fiyatlarının yükselmesiyle beraber enflasyonda artış meydana gelmiştir. 1994 tarihinde kamu borçlanma faizlerini düşürme çabalarına ağırlık verilmesi sonucu kurlarda dalgalanma ve devalüasyon ile mali sektörde baş gösteren bankacılık krizi, sistemden önemli ölçüde mevduat çekilmesine sebep olmuştur. Çekilen mevduat ilk olarak büyük bankalara ve devlet tahviline yatırılmış, daha sonra buradan da çekilerek dövizde yönelmesi ile sistem büyük ölçekte sıkışıklık yaşamıştır. 1994 krizinde Merkez Bankası’nın duruma zamanında müdahale edecek kadar rezervi olmadığından kriz gittikçe yaygınlaşmış ve ekonomiyi zor bir sürece sokmuştur. Bu durum mevduat sigorta limitindeki sınırın kalkması ile 5 Mayıs 1995 günü durdurulmuş ve bankacılık sistemine yeniden güven sağlanmış, mali kesimde kriz aşılmıştır (Sarigedik, 2008: 8-9).

1999 yılının aralık ayında Türkiye’de kamu borçlarını kontrol altında tutmak ve enflasyon oranlarını düşürmek amacıyla IMF’ye niyet mektubu gönderilmiştir. Bu niyet mektubunda 2000 yılı enflasyon oranlarında aşağı yönlü revize edilme programının genel çerçevesi bunun yanında, döviz kuru ve para politikalarının tekrardan şekillenmesi, faiz dışı bütçe dengesinin fazla vermesi, sosyal güvenlik, özelleştirme, tarım ve vergi konularında yapısal reformlara gidilmesi şeklinde belirlenmiştir. Program uygulanmaya konduktan sonra birtakım sıkıntılar yaşanmıştır. Söz konusu programda bahsedilen hususlar kalıcı çözümler sunmamıştır. Bu dönemde Türkiye’ye dış kaynak girişimi hız kazanmış yabancı paranın ülke piyasalarına girmesi parasal genişlemeye enflasyon oranlarının düşmemesine yerli paranın değer kazanmasına ithalat talebinin yükselmesine sebep olmuştur. Bunun sonucunda 2000 yılının son baharında enflasyon %20’lere ulaşmıştır. Sonuç olarak yabancı yatırımcılar kaynaklarını Türkiye’den çekmeye başlamıştır (http1). Türkiye 2000 Krizini yüksek faiz oranları ile önemli döviz rezerv kayıplarıyla ve 7,5 milyar dolar büyüklüğündeki ek IMF kredisi ile geri püskürtebilmiştir (http2).

Körfez Savaşı, 1994 Krizinden arda kalanlar, Kasım 2000 likitide krizi, yurt içi sermaye çıkışları, 1998 Rusya Krizi, Marmara ve Düzce Depremleri, MGK Toplantısında dönemin Cumhurbaşkanı ve başbakanı arasında yaşanan siyasi tartışma ile büyüdükçe büyüyüp tarihler 20 Şubat 2001’i gösterdiğinde 2001 Krizi patlak vermiştir. Kriz sonunda işsizlik oranları yüksek oranlarda artmış ve 1,5 milyon kişi işsiz kalmıştır. Enflasyon %70’i aşmıştır ve ekonomi %8,5 oranında küçülmüştür. Milli gelir 200 milyar dolar değerlerinden 140-150 milyar dolar seviyelerine kadar inmiştir (http3).

II. II. 2008 Küresel Krizi

Son 30 yıla bakıldığında Türkiye diğer ülkelerde yaşanan krizlerden oldukça olumsuz etkilenmiştir. Bu doğrultuda istediği kalkınma hamlesini istediği oranda başaramamıştır. Türkiye 1980 sonrası finansal anlamda serbestleşme politikası izlediği için finansal krizlere açık bir ortamın varlığı da kabul edilmelidir (Acar, 2012: 124). 2008 tarihinde Eylül ayında ilk olarak ABD’de meydana gelen ve ardından tüm dünyayı saran küresel krizin özünde tarihteki en yüksek değerdeki inşaat sektörü kredi balonu yatmaktadır. Kriz ilk olarak mortgage krizi olarak ortaya çıkmıştır. Ancak ilerleyen zamanlarda bir likidite krizine dönüşmüştür (Afşar, 2011: 148).

Krizin nedenleri; likitide bolluğu sonucu verilen özensiz krediler, aşırı menkul kıymetleştirme, saydamlık eksikliği, derecelendirme kuruluşlarının faaliyetlerindeki ehliyetsizlik

ve denetleyici kuruluşların müdahale etme konusunda geç kalmaları olarak sıralanabilir (Karabulut, 2014: 5). Bunların yanında kişisel ve kurumsal borç seviyelerinde yükselme, para politikası uygulamaları, uluslararası ticaretteki dengesizlikler, düzenlemelerdeki sorunlardan meydana gelen eksiklikler, uluslararası piyasalarda yaşanan gelişmelerin en önemli nedenleri olarak sayılabilmektedir (http4).

Petrol fiyatlarının giderek artış göstermesi ve 2008 yılının yedinci ayından itibaren 150 dolar seviyesine ulaşması, gıda fiyatlarında belli artışlara neden olmuş ve ekonomik büyümede önemli düşüşler baş göstermiştir. Durum bu şekildeyken enflasyon oranlarındaki yükselmenin önüne geçilmesi faiz oranlarında bir artış yaşanmasını gerektirirken, ekonomik büyümedeki artışın yavaşlaması faiz oranlarında bir düşüşe neden olmuştur. ABD'de son 17 yılın en yüksek düzeyine ulaşan tüketici fiyatları %5,6 oranında tespit edilmiştir. Ancak beklenenin tersine FED faiz oranlarını, kredi sıkışıklığını gidermek amacıyla yaklaşık %2 seviyesine düşürmüştür (Karabıçak, 2010: 257).

Konut fiyatlarında meydana gelen yükselmeler küresel krizin nedenleri arasında gösterilirken konut fiyatlarında ortaya çıkan düşüş ise bu krizin sonuçları arasında yer almaktadır. 2001-2007 yılları arasında ABD'de konut fiyatları hemen hemen %90 oranında artış göstermiştir. 2007 yılının başından itibaren de düşüş başlamıştır. Bu düşüş 2008 yılında da sürekliliğini sürdürmüştür. Küresel iktisadi faaliyetlerin yavaşlamayla beraber enflasyon oranlarında hızlı bir düşüş meydana gelmiştir (Erdal, 2011: 102).

Küresel krizin büyümesi ile birlikte yurt dışı fonlarına ulaşım güçleşmiştir. Bu sebepten dolayı mali piyasalarda başlayan krizin reel sektöre yayılmış ve yurt içi mallara olan dış talepte azalma görülmüştür. Bu durum üretimin düşmesine ve gelirlerin küçülmesine sebep olmuştur. Üretimdeki daralmanın bir sonucu olarak tüm ülkelerde işsizlik oranları da hızla yükselmeye başlamıştır. 2007 yılında ABD'de işsizlik oranı %4,9 iken 2008 yılında %7,2 ve 2009 yılında %10'a yükselmiştir (Bostan ve Kelleci, 2010: 7).

II. III. Krizin Türkiye'ye Etkileri

Türkiye'de 2003 yılından bu yana sağlanan siyasi istikrar, dikkatli bir şekilde uygulanan para ve maliye politikaları, gerçekleştirilen yapısal reformlar, uluslararası piyasalardaki olumlu gelişmeler, makroekonomik istikrarın sağlanmasına sebep olmuştur. 2003-2007 yılları arasında büyüme oranı ortalama 6,9 oranında gerçekleşmiştir. Tüketici fiyatları yıllık enflasyon rakamı yüzde 39'dan yüzde 8,4'e düşmüştür. Hızlı büyümenin ardından siyasi açıdan ortamın belirsiz olmasının da etkisiyle 2007 yılının ikinci çeyreğinden itibaren Türkiye ekonomisinde bir gerileme olduğu gözlemlenmeye başlamıştır. Küresel krizin etkileri ise 2008 yılının ikinci yarısından itibaren hissedilmeye başlanmış ve ekonomide daralma hızı yükselmiştir (Aydemir, 2010: 2).

Küresel krizin etkileri kendini ekonomide aşağıdaki şekillerde hissettirmiştir (Apak ve Aytaç, 2009: 223).

- 2008'in ikinci çeyreğinde %3,5-4 oranında beklenen büyüme oranı %1,9 olmuştur. Bu oran son 6 yıla kıyasla en düşük büyüme oranı olmuştur.
- Ağustos ayının sonunda bir yıllık enflasyon %11,7 oranında gerçekleşmiştir.
- Ağustos ayının sonunda ithalat 204 ve ihracat 130 milyar dolara seviyesine gelmiştir. Bunun neticesinde, cari açık 47 ve dış ticaret açığı 74 milyar dolar olmuştur.
- Üretimde son yılların en düşük kapasite kullanım oranı %74 olarak tespit edilmiştir.
- Doğrudan yabancı sermaye girişleri ağustos ayının sonuna kadar 9,4 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Geçen senenin aynı dönemi ile kıyas yapıldığında bu miktarın 14,5 milyar dolar olduğu gözlemlenmiş olup %35'lik bir azalma gösterdiği açıkça görülmektedir.
- İşsizliğin %9 oranına ulaşmış olup Avrupa Birliği ülkelerine göre oldukça fazla bir değere ulaşmıştır.

II. III. Okun Yasası

İktisat yazınında işsizlik ile büyüme arasındaki ilişki Okun Yasası olarak adlandırılmaktadır. Okun yasası yüksek oranlardaki büyümenin işsizlik oranlarında bir azaltma yarattığı, düşük ya da negatif oranlardaki büyümenin ise işsizlik oranlarında artış meydana getirdiği savına dayanmaktadır (Muratoğlu, 2011: 25).

Okun yasası fiili hasılanın potansiyel hasıladan sapması durumunda işsizlik oranlarının bu durumdan nasıl etkileneceği konusundaki ilişkinin aşağıdaki gibi olacağını belirtmektedir. Aşağıdaki formülde u , fiili işsizlik oranını, u^* doğal işsizlik oranını, y fiili reel hasılayı, y^* potansiyel reel hasılayı göstermektedir. Okun 1947-1960 dönemi bakımından ABD ekonomisi için β katsayısını yaklaşık 0,3 olarak oranlamıştır. Buna göre, eğer fiili hâsıla potansiyel hasıladan %1 daha fazla olursa doğal işsizlik oranı fiili işsizlik oranının %0,3 üstünde kalacaktır (Barışık vd., 2010: 91).

$$u = u^* - \beta \left(\frac{y - y^*}{y^*} \right) \text{ veya } u = u^* - \beta \left(\frac{y - y^*}{y^*} \right)$$

İşsizlikte oluşan değişimin reel çıktıda meydana gelen daha büyük bir değişim ile ilişki içinde olması, aynı zamanda işsizlik oranının işgücüne katılma oranı, kapasite kullanım oranı ve doğal işsizlik oranıyla da ilişkili olmasından kaynaklanmaktadır. Çift logaritmik olan aşağıda belirtilen modelde, y sembolü bize reel çıktıyı, k sembolü sermaye girişini, c sembolü kapasite kullanımındaki oranı, n sembolü istihdam düzeyini, h sembolü ortalama çalışma sürelerini, τ sembolü teknolojik değişmeyi, α , β , γ ve λ sembolleri çıktı esnekliklerini ve ε sembolü ise hata terimini göstermektedir (Ceylan ve Şahin, 2010: 159).

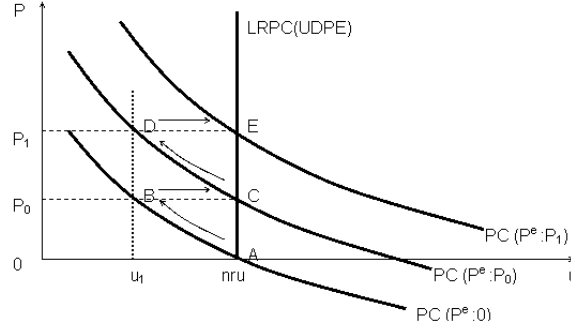
$$Y_t = a(k_t + c_t)^{\alpha} (\gamma n_t + \lambda h) \tau_t \varepsilon_t$$

II. IV. Phillips Eğrisi

London School of Economics’in üyelerinden biri olan A. William Phillips (1914-1975) İngiltere’de işsizlik oranları ile fiyat artışları arasındaki ilişkileri gözlemlemiş ve bunun sonucunda ekonomideki fiyat değişimleri ile işsizlik oranları arasında ters yönlü, negatif bir ilişki olduğu sonucuna varmıştır. 1958 yılında yayınlamış olduğu bir makalede bu alandaki saptadıklarını dile getirmiştir. Bu sebeple ekonomide yıllık fiyat artış oranları ile işsizlik oranı arasındaki ters yönlü ilişkiyi gösteren eğriye Phillips Eğrisi denilmektedir (Sevgi, 2012).

II. V. Uyarlanabilir Beklentiler ve Phillips Eğrisi

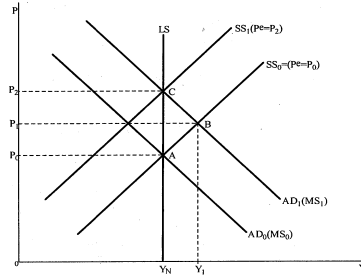
Monetaristler bu konuya özgü bir yenilik getirmişlerdir. Talep fazlalığı olan değişkenin yeniden biçimlenmesi, Fiyat beklentilerinin Phillips Eğrisi fonksiyonuna dâhil edilmesi ve ekonomik birimlerin fiyatlardaki beklentilerinin ne şekilde oluşturduklarını açıklayan bir beklenti hesaplama mekanizmasının geliştirilmesidir. Monetaristler, getirmiş oldukları bu yenilik ile kısa dönemde Phillips Eğrisinde gözlemlenen kaymaları açıklayabilmek için Enflasyonun Hızlandırıcı Teorisi’ni (Accelerationist Theory of Inflation) geliştirmişlerdir (Tunay, 2010: 32).

Şekil 1: Uyarlanabilir Beklentiler ve Phillips Eğrisi

Toplam talep artırıldığında (başlangıçta ekonomi A noktasında iken) işçilerin fiyat artış beklentilerinin henüz değişmediğinden, kısa dönemde, reel ücretlerdeki azalmanın tesiriyle B noktasına doğru hareket ettiği, aynı zamanda işsizlik oranının nru'dan u_1 'e düştüğü, enflasyonun 0'dan P_0 'a yükseldiği görülmektedir. Fakat işçiler uzun dönemde fiyat artış beklentilerini değiştirirler ve P_0 oranında artış talep edeceklerdir. Reel ücretlerin tekrardan eski seviyesine dönmesiyle birlikte Phillips eğrisi sağa doğru kayar ve yeni bir fiyat artış beklentisine göre kısa dönemde farklı bir Phillips eğrisi oluşmaktadır. Ekonomi bu doğrultuda artık B noktasında değil, P_0 enflasyon oranına ve nru işsizlik oranına karşılık gelen C noktasında dengededir. Eğer hükümet işsizlik oranlarını düşürmekte ısrarcı yönünü devam ettirirse ekonominin yeni denge noktası kısa dönemde D'ye, uzun dönemde E'ye kaymış olur. Dolayısıyla Monetaristlerin Phillips eğrisi yorumunda, kısa dönemde fiyat artış oranının yükselmesine katlanmak şartıyla daha düşük seyreden bir işsizlik oranına ulaşılabilir. Fakat uzun dönem beklentilerinin tekrardan uyarlanmasıyla birlikte yine nru'ya dönülür (http5).

II. VI. Rasyonel Beklentiler ve Phillips Eğrisi

Şekil 2: Rasyonel Beklentiler ve Phillips Eğrisi

Yeni Klasik Görüş, Monetarist Yaklaşımın öngördüğü gibi kısa ve uzun dönem analizi ayırımı yapmamışlardır. Phillips eğrisinin daima dik olacağını, rasyonel davranışlarıyla işçilerin piyasada ücretlerinin artırılmasını talep edeceklerini ve dolayısıyla yeni denge noktasında işsizlik azalmazken fiyatların artacağını belirtirler. Genişlemeci politikaların sonucu sadece enflasyon olacaktır (http4).

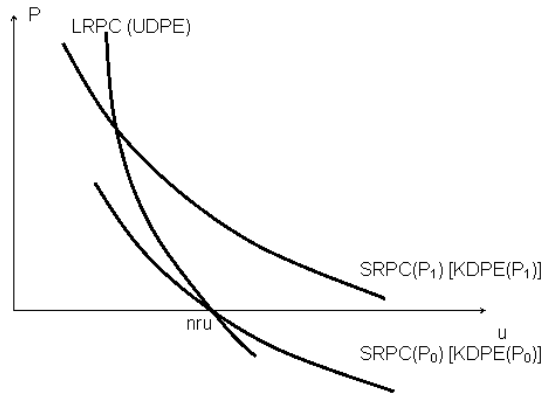
II. VII. Yarı Rasyonel ve/veya Rasyonel Beklentiler: Yeni Keynesgil Görüş

Yeni Keynesgiller Phillips eğrisinin kısa dönemde orijine dış bükey, uzun dönemde ise yatay eksene dik bir eğri olduğunu kabul ederler. Phillips eğrisinin varlığı ve eğimi açısından Monetaristlerin ortaya koyduğu görüşle Yeni Keynesgil görüş aynı sonuca ulaşmaktadır. Ancak Phillips ilişkisinin uzun dönemde ortadan kalkmasının sebebi Monetarist görüşte beklentilerdeki

yanılsamanın düzeltilmesi, Yeni Keynesgil görüşte ise fiyat ve ücretlerin esnek hale gelmesidir (Bayrak ve Kanca, 2013: 101).

II. VIII. Heterojen Beklentiler: Post Keynesgil Görüş

Post Keynesgiller heterojen beklentiler yanında yatırımlardaki değişkenliği, ekonomik ve politik kurumların ekonomik yaşama müdahalesi, mantıksal zaman yerine tarihsel zamanın kabul görülmesi, gelir dağılımının büyüme üzerinde etki yarattığı varsayımını kabul ederler. Tüm bu varsayımlar birleştiğinde Post Keynesgil görüşte gerek kısa dönem gerekse uzun dönemde orijine dış bükey olan Phillips eğrisinin varlığı kabul edilir. Aşağıdaki Şekilde görüldüğü gibi uzun dönemdeki Phillips eğrisi kısa dönemdeki eğriye göre daha dik şekilde konuşlanmıştır. Fakat hiçbir zaman yatay eksene dik olmamaktadır (http5).

Şekil 3: Heterojen Beklentiler ve Phillips Eğrisi

III. METODOLOJİ

Büyümenin bazı temel makroekonomik değişkenlerle ilişkisini Türkiye ekonomisi bağlamında analiz eden bu çalışmada yer alan değişkenler; enflasyon, işsizlik ve ekonomik büyüme değişkenleridir. Analiz periyodu 2000-2016 yılları üçer aylık verilerden oluşmaktadır. Veriler IMF (Uluslararası Para Fonu)’den alınmıştır. Verilerin analizinde Eviews programı kullanılmıştır. Çalışmada, birim kök testleri Augmented Dickey Fuller (ADF) birim kök tekniğiyle sınanmıştır. Değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin var olup olmadığını tespit etmek için ARDL Sınır testi yöntemi uygulanmıştır. Yapılacak olan analizde farklı düzey değerden birbirleri ile entegre olan mevcut değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisi aranacaktır.

III. I. Birim Kök Testi

Ho: Seri durağan değildir. Birim kök içerir. H1: Seri durağandır. Birim kök içermez. Eğer olasılık değeri <0.05 ya da t istatistik değeri $>$ tablo değeri ise H_0 hipotezi reddedilir. Böylelikle katsayıların anlamlı olduğu sonucuna varılır. Ekonometrik yaklaşımlarda zaman serilerinde birim kök kavramı büyük ölçüde önem atfetmektedir. Dolayısıyla bir zaman serisi ortalamasıyla varyansı zaman içerisinde değişim sergilemiyorsa, ayrıca iki dönem arasındaki kovaryansı hesaplanan döneme ait olmayıp sadece iki dönem arasındaki uzaklığa bağlıysa seri birim kök içermemekte ve durağan olduğu söylenebilmektedir. Çalışmada birim kök testi yapmak için Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) testi kullanılmıştır. Analize konu olan değişkenler içerisinde enflasyon ve işsizlik seviyede durağan iken büyüme birinci farkında durağandır. Başka bir deyişle %5 anlamlılık düzeyinde enflasyon ve işsizlik $I(0)$ iken büyüme $I(1)$ ’ de durağandır.

Tablo 1: ADF (Augmented Dickey Fuller) birim kök testi sonuçları

Düzeyde			Birinci farkında	
Değişkenler	ADF Değeri	Olasılık değeri	ADF Değeri	Olasılık değeri
GSYİH	-3.348957	0.0679	-2.037660	0.0407
İşsizlik	-4.759288	0.0015	-3.228402	0.0017
Enflasyon	-4.362102	0.0051	-2.277066	0.0232

ADF birim kök testleri sonrasında analizin gecikme uzunlukları daha çok AIC ve SC kriterleri ile belirlenmektedir. ADF birim kök testi sonuçlarına göre GSYİH birinci farkında durağan iken işsizlik ve enflasyon düzeyde durağan çıkmıştır. Değişkenler aynı seviyede durağan çıkmadığı için ARDL sınır testi uygulanacaktır.

III. II. ARDL Sınır Testi

Bazı serilerin seviyede, bazı seriler ise birinci farklarında durağan olması sonucunda, eşbütünleşme testi yapılamaz. Böyle bir durumda değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkiyi incelemede ARDL testi yöntemine başvurulur. ARDL yaklaşımına dayalı En Küçük Kareler (OLS) yöntemi, değişkenlerin tümüyle I (0), I (1) veya hem I (0) hem I (1) olduklarına bakılmadan hepsine uygulanabilir. ARDL modelinde ilk olarak bağımlı ve bağımsız değişkenlerin gecikme uzunluklarının belirlenmesi gerekir. Bunun için Tablo 5’de belirtilen beş farklı kriter bakılır. En küçük değer her bir kriter için belirlenir. Seçilen gecikme uzunluğu ile oluşturulan modelin çoklu doğrusal bağlantı ve otokorelasyon içermesi durumunda, ikinci en küçük değeri sağlayan gecikme uzunluğu alınır ve bu ekonometrik sorunlar ortadan kalkmamışsa kalkana kadar bu işleme devam edilir (Altunç ve Şentürk, 2010: 539).

Tablo 2: Sınır Testi İçin Gecikme Sayısının Belirlenmesi

Gecikme sayısı	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	NA	0.690519	8.143311	8.246237	8.183722
1	190.3089	0.034713	5.152445	5.564148	5.314090
2	106.4209	0.006719	3.507842	4.228323	3.790721
3	55.80258	0.003089	2.725038	3.754296	3.129151
4	58.03245	0.001276	1.831025	3.169061	2.356371
5	43.87586*	0.000669	1.167524	2.814338*	1.814105*
6	13.73613	0.000666*	1.138402*	3.093993	1.906217

Tablo 2’teki verilerde görüldüğü gibi literatürde en çok kullanılan hem AIC hem de SC kriteri incelendiğinde 5 gecikmede en küçük değer elde edildiği görülmektedir. ARDL sınır testi yaklaşımı Büyüme ile ele alınan diğer değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin var olup olmadığını test etmek için kullanılmıştır. Gecikme sayısı saptandıktan sonra sınır testi yaklaşımı sonucu seriler arasında uzun dönemli bir ilişkinin olup olmadığının araştırılmasına geçilmiştir.

Tablo 3: Sınır Testinde Hesaplanan F İstatistiği

k	F Test İstatistiği	Kritik Değerler (%5)	
		Alt Sınır I(0)	Üst Sınır I(1)
2	1.778090	3.79	4.85

k sembolü açıklayıcı değişken sayısını ifade etmektedir. Bu çalışmada, ARDL sınır testi yaklaşımının ilk aşaması olarak değişkenler arasında eş bütünleşme ilişkisi araştırılıp, elde edilen veriler sonucunda LGSYİH, İşsizlik ve enflasyon serileri arasında uzun dönemli bir ilişkinin olmadığı sonucuna varılmıştır. Bu doğrultuda ARDL sınır testi yaklaşımının sırası ile uzun ve kısa dönem elastikiyetlerinin elde edildiği diğer aşamalarına geçilmemiştir.

Çalışmada incelenen değişkenler arasında sebep sonuç ilişkisinin yönünü belirlemek için Granger nedensellik testi yapılmıştır.

III. III. Granger Nedensellik Testi

Granger Nedensellik testinin yapılabilmesi için incelenen serilerin durağan olması gerekmektedir. Granger Nedenellik Testi gecikme uzunluğu seçimine duyarlıdır. Üç değişken arasındaki ilişkinin yönünün tahminini sağlar.

Tablo 4: Granger Nedensellik Testi Sonuçları

İlişkinin Yönü	Gecikme Uzunluğu	F İstatistiği	Olasılık Değerleri
INF>>LNRGDP	5	1.75504	0.1386
LNRDGP>>INF	5	151647	4.E-09
UNEMP>>LNRGDP	5	1.28710	0.2837
LNRGDP>>UNEMP	5	4.92404	0.0009
UNEMP>>INF	5	13.6180	2.E-08
INF>>UNEMP	5	0.23758	0.9441

Çalışmalar ve bulgular sonucunda, LGSYİH, işsizlik ve enflasyon arasında uzun dönemli bir ilişki olmadığı saptanmıştır. Uygulanan Granger nedensellik testi sonucunda enflasyondan büyümeye ve aynı şekilde büyümeden enflasyona doğru çift yönlü bir ilişki, İşsizlikten büyümeye doğru tek yönlü bir ilişki saptandığı halde büyümeden işsizliğe doğru bir nedensellik ilişkisine rastlanmamıştır. Ancak İşsizlikten enflasyona ve enflasyondan işsizliğe doğru çift yönlü bir nedensellik ilişkisinin varlığı tespit edilmiştir.

SONUÇ

Türkiye’de ekonomik büyüme, işsizlik ve enflasyon ilişkisinin incelendiği bu çalışmada öncelikle konu ile ilgili kavramsal çerçeve oluşturulmaya çalışılmış ve devam eden bölümlerde de bu üç olgu arasındaki ilişki ekonometrik bir analiz ile açıklığa kavuşturulmaya çalışılmıştır.

Yapılan çalışmada ekonomik büyüme ile işsizlik ve enflasyon oranı arasındaki ilişkinin varlığı incelenmiştir. Ekonomik büyümenin işsizlik ve enflasyon oranı üzerinde bir etkiye sahip olup olmadığını saptamak için ilk olarak kullanılan değişkenler için birim kök testleri yapılmıştır. Yapılan bu testler sonucunda GSYİH birinci farkında durağan, işsizlik ve enflasyon düzeyde

durağan çıkmıştır. Ardından değişkenler arasında uzun veya kısa dönemli analiz yapılabilmesi açısından ARDL Sınır Testi yöntemi kullanılarak aralarında uzun dönem ilişkisi olmadığı tespit edilmiştir. Ardından bu değişkenler arasında ilişkisini tespiti için Granger nedensellik Testi yöntemi kullanılmıştır.

Ekonomik büyüme gerçekleştiğinde, işsizlik ve enflasyon oranında herhangi bir değişiklik olmaması halinde hane halkının refah düzeyi artış göstermektedir. Bundan dolayı refah düzeyinin iyileşebilmesi için ekonomik büyümeyle beraber enflasyon oranı ve işsizlik oranının azalması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Acar O. (2012). "2001 Krizi Sonrası Yeniden Yapılandırılan Türk Bankacılığının 2008 Küresel Krizinden Olumsuz Etkilenen Ülkelerden Ayrışması Üzerine Bir Model Önerisi", İktisadi Araştırmalar Vakfı, Tez Değerlendirme Yarışma Dizisi, İstanbul.
- Afşar M. (2011). "Küresel Kriz ve Türk Bankacılık Sektörüne Yansımaları", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(2), 1-6.
- Altunç, Ö. F. & Şentürk, B. (2010). "Türkiye’de Özel Yatırımlar ve Kamu Yatırımları Arasındaki İlişkinin Ampirik Analizi: Sınır Testi Yaklaşımı", *Maliye Dergisi*, 531-546.
- Apak, S. & Aytaç, A. (2009). *Küresel Krizler Kronolojik Değerlendirme ve Analiz*. İstanbul: Avcıol Basım Yayın.
- Aydoğan, E. (2004). "1980’den Günümüze Türkiye’de Enflasyon Serüveni", *Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(1), 91-110.
- Azak, S. T. (2016). "2000 Kasım ve 2001 Şubat Ekonomik Krizleri", <http://www.muhasibetr.com/yazarlarimiz/selcukurgayazak/001/>
- Barışık, S., Çevik, İ. E. & Çevik, K.N. (2010). "Türkiye’de Okun Yasası, Asimetri İlişkisi ve İstihdam Yaratmayan Büyüme: Markov-Switching Yaklaşımı", *Maliye Dergisi*, 159, 88-102.
- Bayhan, A. (2017). "2001 Krizi: Türkiye’yi Derinden Etkileyen Ekonomik Krizin Nedenleri ve Sonuçları" http2://paratic.com/2001-krizi/#_ekonomik_krizinin_nedenleri.
- Bayrak, M. & Kanca, O. C. (2013). "Türkiye’de Phillips Eğrisi Üzerine Bir Uygulama", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(8), 97-116.
- Bostan, A. & Kelleci, S. (2010). "Global Krizin Nedenleri ve Sonuçları", Adnan Menderes Üniversitesi, *Küresel Kriz Sonrasında Ekonominin Yeniden Yapılanması Uluslararası Sempozyum*, Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi.
- Ceylan, S. & Şahin, Y. B. (2010). "İşsizlik ve Ekonomi Büyüme Arasında Asimetri", *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 2(11), 157-165.
- Çevik, F. S. (2005). "Beklentilerin Rolü ve Phillips Eğrisi", *Mevzuat Dergisi*, 95, <http3://www.mevzuatdergisi.com/2005/11a/01.htm>.
- Erdal, A. (2011). "2008 Küresel Krizi ve Türkiye Ekonomisine Etkileri", *T.C. Ufuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Karabıçak, M. (2010). "Küresel Krizleri Tetikleyen Nedenler ve Küresel Krizin Türkiye Boyutu", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(3), 251-270.
- Karabulut, Ş. (2014). "Ekonomik Kriz Dönemlerinde İzlenen Talep Yönlü Mali Politikalar: 2008 Krizi Ülke Uygulamaları", *Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*.

- Karaçor, Z., Şaylan, Ş. & Üçler, G. (2009). "Türkiye Ekonomisinde Enflasyon ve Büyüme İlişkisi Üzerine Eş bütünleşme ve Nedensellik Analizi" *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(2), 60-74.
- Karaoğlu, Ö. (2013). "Rasyonel Bekleyişler Teorisi", *Sakarya Üniversitesi Ders İçeriği*, http://content.lms.sabis.sakarya.edu.tr/Uploads/50641/39814/idd_ ders_i%C3%A7eri_k_11_hafta.docx
- Kılınç, Z. (2013). "Türkiye’de Ekonomik Büyüme, İşsizlik, Enflasyon Arasında Nedensellik Analizi", *Süleyman Demirel Üniversitesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Kibritçioğlu, A. (2001). "Türkiye’de Ekonomik Krizler ve Hükümetler, 1961-2001", *Yeni Türkiye Dergisi*, Ekonomik Kriz Özel Sayısı.
- Muratoğlu, Y. (2011). "Ekonomik Büyüme ve İşsizlik Arasındaki Asimetrik İlişki ve Türkiye’de Okun Yasası’nın Sınanması", *Hitit Üniversitesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Özer, R. (2015). "2000-2001 Türkiye Ekonomik Krizi Analizi", <http5://www.paranomist.com/2000-2001-turkiye-ekonomik-krizi-analizi.html>.
- Sarıgedik, İ. (2008). "1994-2001 Krizlerine Genel Bakış ve Kriz Yönetimi", *Ankara Üniversitesi*, Tezsiz Yüksek Lisans Dönem Projesi.
- Sevgi, A. (2012). "Phillips Eğrisi", <http6://asbava.blogspot.com.tr/2012/11/phillips-egrisi.html>
- Tunay, B. (2010). *50. Yılında Phillips Eğrisi: Makroekonomik İstikrar ve Maliyetleri*. İstanbul: Beta Basım Yayın.
- Yurdakul, H. (2015). "2008 Ekonomik Krizi ve Türkiye’ye Etkisi" <http7://sahipkiran.org/2015/01/12/kuresel-ekonomik-kriz/>
- Yüce, G., Akıncı, M. & Yılmaz, Ö. (2013). "Türkiye Ekonomisinde Temel Ekonomik ve Finansal Göstergeler Bağlamında 2002 Öncesi ve Sonrası", *Maliye Dergisi*, 164, 183-207.